

Nakladnička djelatnost Hrvata u Južnoj Americi : priprema projekta

Hebrang Grgić, Ivana; Barbarić, Ana

Source / Izvornik: **Migracijski procesi između Hrvatske i Južne Amerike : povijest, kultura i društvo = Procesos migratorios entre Croacia y América del Sur : historia, cultura y sociedad, 2022, 291 - 303**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:270:165131>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

Repository / Repozitorij:

[Croatian Emigrant Press - Repository](#)

MIGRACIJSKI PROCESI IZMEĐU HRVATSKE I JUŽNE AMERIKE

POVIJEST, KULTURA I DRUŠTVO

PROCESOS MIGRATORIOS ENTRE CROACIA Y AMÉRICA DEL SUR

HISTORIA, CULTURA Y SOCIEDAD

María Florencia Luchetti

Marina Perić Kaseš

**MIGRACIJSKI PROCESI IZMEĐU
HRVATSKE I JUŽNE AMERIKE**

POVIJEST, KULTURA I DRUŠTVO

**PROCESOS MIGRATORIOS ENTRE
CROACIA Y AMÉRICA DEL SUR**

HISTORIA, CULTURA Y SOCIEDAD

Urednice / Editoras

María Florencia Luchetti

Marina Perić Kaselj

Institut za migracije i narodnosti

Zagreb, 2022.

IZDAVAČ / ENTIDAD EDITORA

Institut za migracije i narodnosti

ZA IZDAVAČA / RESPONSABLE DE LA ENTIDAD EDITORA

Marina Perić Kaselj

UREDнице / EDITORAS

María Florencia Luchetti

Marina Perić Kaselj

RECENZENTI / EVALUADORES

Juan Carlos Radovich

Stipe Tadić

LEKTURA I KOREKTURA / CORRECCIÓN DE ESTILO

Ana Jokić

PRIJEVOD / TRADUCCIÓN

Ana Jokić

Boris Nikšić

Nikolina Židek

PRIJELOM I GRAFIČKO OBLIKOVANJE / DISEÑO GRÁFICO

Ivana Castellano

TISAK

ITG d. o. o., Zagreb

ISBN

978-953-6028-69-6 (*tiskano izdanje/edición impresa*)

978-953-6028-71-9 (*digitalno izdanje/edición digital*)

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001161301.

Zagreb, 2022.

Knjiga je objavljena uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. Sastoji se od tiskanoga izdanja na hrvatskom jeziku i dvojezičnoga digitalnoga izdanja na hrvatskom i španjolskom jeziku.

Libro publicado con el apoyo del Ministerio de Ciencia y Educación de la República de Croacia. Consta de una edición impresa en croata y una edición digital bilingüe en croata y español.

**MIGRACIJSKI PROCESI IZMEĐU
HRVATSKE I JUŽNE AMERIKE**
POVIJEST, KULTURA I DRUŠTVO

[sluzbeni/1997_10_105_1617.html](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1617.html)

Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske. (2000). *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima*, NN 64/2000, 27. lipnja 2000. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_07_64_1411.html

Hrvatski sabor. (2009). *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima*, NN 65/2009, 22. svibnja 2009. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_06_65_1459.html

Hrvatski sabor. (2017). *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima*, NN 46/2017, 4. svibnja 2017. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_05_46_1070.html

Hrvatski sabor. (2018). *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima*, NN 61/2018, 29. lipnja 2018. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html

Hrvatski sabor. (2019). *Zakon o izmjeni Zakona o arhivskom gradivu i arhivima*, NN 98/2019, 2. Listopada 2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_10_98_1948.html

NAKLADNIČKA DJELATNOST HRVATA U JUŽNOJ AMERICI: PRIPREMA PROJEKTA

Ivana Hebrang Grgić
Ana Barbarić

Sažetak

Hrvatska ima jednu od najbrojnijih dijaspora na svijetu – Hrvati žive na svim kontinentima pa tako i u Južnoj Americi gdje razvijaju, između ostaloga, i bogatu nakladničku djelatnost. Premda smo svjesni da je nakladnička djelatnost jednoga naroda iznimno važan segment njegova identiteta, nije uvijek lako doći do tih publikacija, pa čak niti do informacija o njima. Stoga nam je namjera izraditi online dostupne i pretražive baze podataka tj. bibliografije publikacija koje su objavili Hrvati izvan Hrvatske. Projekt je započeo izradom bibliografije novina i časopisa iz Australije i Novoga Zelanda. Testirana je metodologija i softver za unos zapisa. Na temelju iskustva s istraživanjem nakladničke djelatnosti Hrvata u Australiji i Novom Zelandu, namjera nam je projekt proširiti i na ostale zemlje u kojima žive Hrvati pa tako i na zemlje Južne Amerike. Za sada je napravljen preliminarni popis od 112 jedinica koji se mora dodatno istražiti i nadopunjavati. Nakon toga izradit će se potpuni bibliografski zapisi u bibliografiji koja će biti otvoreno dostupna na internetu i pretraživa.

Ključne riječi: *nakladništvo, Hrvati, Južna Amerika, Australija, bibliografija*

Uvod

Brojni su se Hrvati tijekom povijesti iseljavali iz Hrvatske. Živeći u udaljenim zemljama, radeći često teške poslove kako bi preživjeli i ne poznavajući jezik zemlje u koju su dolazili, najraniji iseljenici iz Hrvatske imali su specifične informacijske potrebe (Krtalić, Hebrang Grgić, 2019). Jedan od načina zadovoljavanja tih informacijskih potreba bilo je objavljivanje periodičkih publikacija, uglavnom novina, a ponekad i časopisa. S vremenom su se potrebe mijenjale, iseljenici su učili jezik,

obrazovali se, radili manje zahtjevne poslove, ali novine su do danas ostale značajan komunikacijski kanal. Osim novina i časopisa, Hrvati u iseljeništvu objavljuju i knjige. Sve te publikacije značajan su dio kulturne baštine zemalja u kojima nastaju, ali i hrvatske kulturne baštine. Bez obzira na kojem su jeziku, bez obzira na tematiku, opseg, izdavača... svaka publikacija u čijem je nastanku sudjelovala osoba koja je Hrvat ili je hrvatskoga porijekla, značajna je za Hrvatsku. Trenutno ne znamo koliko je takvih publikacija do sada objavljeno u svijetu. Postoje neke bibliografije, ali one su ograničene samo na određenu građu (npr. dostupnu u jednoj knjižnici) ili na određeno područje (npr. jednu zemlju). Stoga smo na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu osmislili projekt izrade bibliografije hrvatskog iseljeničkog tiska (Hrvatski iseljenički tisak, 2020). Izrada takve retrospektivne bibliografije obiman je posao koji mora uključiti brojne sudionike iz cijeloga svijeta. Velik je broj publikacija koje se ne čuvaju u javnim ustanovama poput knjižnica pa im je moguće ući u trag samo izravnim kontaktom s pripadnicima iseljeničke zajednice. Neke publikacije objavljene su u malom broju primjeraka, neke uopće nisu sačuvane, neke žive samo u sjećanjima, o nekima možemo doznati samo iz sekundarnih izvora.

Trenutno je u sklopu projekta u tijeku izrada bibliografija za Australiju i Novi Zeland. Bibliografije serijskih publikacija su dovršene (iako uvijek postoji mogućnost otkrivanja i dodavanja novih naslova), a bibliografije knjiga su u izradi. Na temelju iskustva rada na tom dijelu projekta, izrađen je metodološki okvir i model za daljnji rad. Iako će rad na prvom dijelu projekta zacijelo potrajati, istovremeno se radi na pripremi dijela projekta koji će obuhvatiti Južnu Ameriku.

Prethodna istraživanja – model za izradu bibliografije iseljeničkog tiska

Izrada (sveobuhvatne) bibliografije iseljeničkog tiska dugotrajan je i složen proces, stoga je u okviru ovog projekta podijeljen u faze prema geografskim područjima te prema vrstama publikacija. Pod vrstama publikacija podrazumijevaju se dvije temeljne vrste: knjige i serijske publikacije. Prvo je izrađena bibliografija serijskih publikacija Hrvata u Australiji pri čemu je osmišljen i testiran model za izradu bibliografije iseljeničkog tiska (Hebrang Grgić, Barbarić, 2019). Koraci koji su se poduzimali tijekom 2018. godine u svrhu osmišljavanja i testiranja samog modela bili su: SWOT-analiza projekta; izrada kriterija odabira građe za bibliografiju; planiranje metoda istraživanja i prikupljanja podataka; odabir i testiranje knjižničkog softvera za unos bibliografskih zapisa;

izrada i održavanje mrežnih stranica projekta; pretraživanje odabranih knjižničnih kataloga; odlazak na teren radi prikupljanja dodatnih podataka te unos bibliografskih zapisa u odabrani knjižnični softver i njihovo uređivanje (Hebrang Grgić, Barbarić, 2019: 32). Između ostalog, izrađena SWOT-analiza pokazala je kao snagu društvenu relevantnost teme, a kao priliku stvaranje metodologije i baze podataka za buduća istraživanja što će zasigurno doprinijeti i izradi bibliografija Hrvata u Južnoj Americi. Među slabostima ističe se visoka cijena terenskog rada koji je nužan za primjenu planirane metodologije, a među prijateljima zanimljivo je spomenuti i potrebu određenih prilagodbi softvera neophodnih za ovakvu, specifičnu, bibliografiju. Vezano za izradu kriterija odabira građe za bibliografiju, na temelju preliminarnih pretraživanja online knjižničnih kataloga, zaključeno je da se, za izradu prve bibliografije koja je ujedno značila i osmišljavanje modela i testiranje metodologije, odabiru serijske publikacije zbog njihova manjeg broja u odnosu na knjige Hrvata u Australiji. U smislu obuhvata pojma „serijska publikacija” u bibliografiji su obuhvaćene novine i časopisi, ali i listovi i letci ako su objavljeni s namjerom kontinuiranog izlaženja. To je bila važna odluka jer zbog nepovoljnih financijskih prilika, australski Hrvati, pogotovo u prvim desetljećima djelovanja u Australiji, i nisu mogli objavljivati publikacije većeg opsega (odnosno broja stranica). Planiranje metoda istraživanja i prikupljanja podataka predstavlja jedan od ključnih koraka u osmišljavanju modela zbog njegove primjenjivosti pri izradi budućih bibliografija, pa tako i onih Hrvata u Južnoj Americi. Kao dvije temeljne metode odabrane su: (a) analiza knjižničnih kataloga (ponajprije hrvatske i australske nacionalne knjižnice) i raznih publikacija poput knjiga i časopisa (svih onih u kojima se mogu naći podaci o nakladničkoj djelatnosti Hrvata u Australiji) te (b) uključivanje zajednice (engl. crowdsourcing) putem hrvatskih klubova i udruga u Australiji radi prikupljanja „sakrivenih” podataka. Navedene metode prikupljanja podataka svakako su primjenjive i na izradu bibliografija Hrvata u Južnoj Americi, no jasno je da će biti potrebno analizirati značajno veći broj knjižničnih kataloga, posebice više nacionalnih knjižnica južnoameričkih zemalja, kao i ostalih publikacija koje mogu poslužiti kao mogući referentni izvori. Vezano za metodologiju uključivanja zajednice, i tu se može očekivati značajno veći broj hrvatskih klubova i udruga. Sljedeći korak, značajan za samu tehnologiju izrade bibliografije, bio je odabir i testiranje knjižničkog softvera za unos bibliografskih zapisa. Kako se softversko rješenje pokazalo kvalitetnim, značajno je da se to pitanje više neće morati razmatrati pri izradi budućih bibliografija, uključujući one Hrvata u Južnoj Americi. Kao knjižnični softver za izradu bibliografije odabrana je Koha, softver otvorenog koda, što je u skladu s

načelima otvorenosti u znanosti. Kako isti softver koristi i Knjižnica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, osigurana je i sistemska podrška kao i izbjegavanje dodatnih financijskih troškova bilo za nabavu nekog drugog komercijalnog rješenja ili za prilagodbu nekog drugog softvera otvorenog koda. Prilagodbe su uvijek potrebne, posebice kod izrade specifičnih bibliografskih pomagala, s naglaskom na povećavanje mogućnosti intuitivnog snalaženja krajnjih korisnika na sučelju sustava posebice po pitanju pretraživanja. Tako su za potrebe ovog projekta sa sučelja uklonjene pojedine značajke koje nisu karakteristične za bibliografiju, već za knjižnični katalog. Jednako tako, odabir Kohe kao softvera značajno je pridonio povećavanju razine interoperabilnosti u smislu preuzimanja zapisa iz knjižničnih kataloga putem protokola Z39.50. Koha kao međunarodni softver podržava i UNIMARC i MARC 21, u smislu strojno čitljivih formata za izradu zapisa, a Knjižnica Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koristi MARC 21 koji je onda tako postao i format za strojno čitljivo katalogiziranje u kojem se izrađuju zapisi bibliografije. I Nacionalna knjižnica Australije i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu koriste isti format što je omogućilo preuzimanje zapisa. Tek treba istražiti koje nacionalne knjižnice južnoameričkih zemalja koriste koji format, no s obzirom na raširenost MARC-a 21 u objema Americama, pretpostavlja se da će se i u budućoj bibliografiji Hrvata u Južnoj Americi, određeni dio zapisa moći preuzeti. Vezano za izradu i održavanje mrežnih stranica projekta, ističe se dostupnost izrađenih bibliografija u više formata, u online pretraživom obliku u već spomenutoj Kohi, kao i u sažetijom obliku u formatu pdf koji je, ujedno, jednostavniji za preuzimanje zainteresiranoj publici. Stranice projekta nalaze se na mrežnom poslužitelju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a izrađene su u softveru Wordpress. Osim samih bibliografija, stranice nude i pregled razvoja projekta, preko dokumenta, objava, itd. te određenog broja digitaliziranih jedinica građe s tendencijom rasta. Na taj se način može pratiti kontinuitet rada na projektu kojim se, u budućnosti, planiraju obuhvatiti i druga geografska područja poput Južne Amerike. Pretraživanje odabranih knjižničnih kataloga je potvrdilo nekoliko teza. Iako se u katalozima odabranih knjižnica mogu naći publikacije hrvatskih iseljenika, one, najčešće nisu adekvatno predmetno označene. To znači da nisu okupljene u odgovarajući podskup unutar kataloga, do kojeg je moguće doći upisujući neku jednostavnu slobodno oblikovanu predmetnicu poput „hrvatski iseljenici”. Na taj se način može pronaći te identificirati, samo dio građe. Značaj broj jedinica građe može se pronaći samo ako osoba koja pretražuje katalog već unaprijed poznaje neku formalnu značajku publikacije poput imena autora ili urednika, oblik naslova istovjetan onome koji je

unesen u katalog (a u tu u slučaju iseljeničkog tiska, često postoje brojne varijacije, koje bi sve trebale biti upisane u katalog, a uglavnom nisu), zatim onaj oblik naziva nakladnika koji je upisan u katalog i slično. Ti izazovi pri pretraživanjima samo su potvrdili da je potrebno izrađivati bibliografije koje bi zainteresirane znanstvenike i stručnjake, kao i širu javnost, „oslobodili” poznavanja određenih konvencija knjižničarske struke koje ograničavaju uspješnost pretraživanja krajnjih korisnika. Dakle, bibliografija, na jednom mjestu, jednostavno i pregledno okuplja jedinice građe po nekom ključu. Samo pretraživanje kataloga ukazalo je na još jednu važnu stvar, a to je da knjižnice, bez obzira na sve bogatstvo svojih fondova, nikad ne posjeduju svu moguću građu o nekoj temi ili predmetu te da je sljedeći korak modela neizostavan. Taj korak je odlazak na teren radi prikupljanja dodatnih podataka. Slabe financijske prilike prvih iseljenika radi kojih publikacije nisu objavljivane u velikim nakladama ili su objavljivane samo u oblicima zidnih novina ili letaka, publikacije koje su zbog političkih razloga bile zabranjene, značajan broj publikacija objavljenih u vlastitoj nakladi, predstavljaju neke od razloga zašto se takva građa ne može identificirati isključivo pretraživanjem knjižničnih kataloga. Stoga je bez terenskog rada i suradnje s iseljeničkim zajednicama nemoguće izraditi cjelovite bibliografije. Privatne knjižnice kao i knjižnice zavičajnih klubova te, općenito, knjižnice koje nisu u službenom knjižničnom sustavu neke zemlje, u pravilu ni nemaju dostupne online kataloge pretražive iz bilo kojeg dijela svijeta. Posljednji korak pri izradi bibliografije iseljeničkog tiska predstavlja unošenje samih bibliografskih zapisa te njihovo uređivanje odnosno ujednačavanje značajki bibliografskog opisa. Kao što je već rečeno, zapisi su izrađeni u strojno čitljivom formatu MARC 21 prema odredbama objedinjenog izdanja ISBD-a, International Standard Bibliographic Description, (2014) i Pravidnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga Eve Verone (1983-1986). Kako su neki od zapisa izvorno izrađeni u sklopu projekta, a neki preuzeti iz pretraživanih kataloga, zbog već navedenih razloga, testirani model pokazao je da pri izradi budućih bibliografija treba računati na trud i vrijeme potrebno za ujednačavanje zapisa u smislu načina bilježenja nekih elemenata te posebno broja elemenata odnosno razine opsežnosti zapisa.

Može se zaključiti da je postavljeni model zadovoljio testiranje te da će biti korišten pri izradi budućih bibliografija na ovom projektu.

Hrvatski iseljenici u Južnoj Americi – ukratko

Migracija je društveni proces koji ima brojne definicije. Najjednostavnija je ona koja je objašnjava kao proces prostorne pokretljivi-

vosti stanovništva. Razlozi su najčešće ekonomski, politički, geografski... ili njihove kombinacije (Migracija, 2021). Rana iseljavanja Hrvata u Južnu Ameriku iz Hrvatske su individualna. Moguće je da su prvi useljenici bili moreplovci iz Dalmacije koji su već početkom 16. stoljeća plovili do južnoameričkih obala. Veći broj dolazaka započinje polovinom 19. stoljeća, a pojačava se početkom 20. stoljeća, pogotovo nakon restrikcija vezanih uz useljavanje koje uvode druge države (SAD, Kanada, Novi Zeland). Područja iseljavanja su ponajviše Dalmacija, Hrvatsko primorje, Lika i Istra (Holjevac, 1968: 63).

Statistike dolazaka i odlazaka često se nisu vodile, a ako jesu, nedostatne su za analizu. Brojni useljenici, ako su i popisivani, nisu uvijek upisivani kao Hrvati već, na temelju dokumenata koje su imali, kao doseljenici iz tadašnjih država koje su obuhvaćale područje današnje Hrvatske. Tako su, primjerice, za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije brojni Hrvati zabilježeni kao Austrijanci, a za vrijeme Kraljevine Jugoslavije (i kasnije) kao Jugoslaveni (Antić, 1988). Oni koji se nisu htjeli poistovjetiti s narodima od čije su vlasti pobjegli iz domovine, izražavali su regionalnu pripadnost, pa su se mnogi izjašnjavali kao Dalmatinci, ili širu narodnu pripadnost, pa su se izjašnjavali kao Slaveni.

Prema podacima za 1939. godinu, u Južnoj Americi bilo je više od 200 000 Hrvata, najviše u Argentini, zatim u Brazilu, Čileu i drugim državama (Holjevac, 1968: 196). Približna procjena broja osoba hrvatskog porijekla u Južnoj Americi danas iznosi oko 500 000 (Hrvatsko iseljništvo, 2020). Najraniji doseljenici često su se bavili teškim fizičkim poslovima (npr. rudarstvo), a nerijetko su birali i zanimanja kojima su se bavili u domovini – vinogradarstvo, stočarstvo, pomorstvo i sl. Kasnije su se bavili fizički manje zahtjevnim zanimanjima poput industrijskog poduzetništva, ugostiteljstva, trgovine, brodarstva... (Holjevac, 1968: 201).

Vrlo su se rano počeli udruživati u formalne društvene organizacije na temelju nacionalnosti kako bi si međusobno pomagali i lakše opstali u novoj domovini. Veliki je broj društava – poneka su djelovala vrlo kratko, a poneka duže. Društva, tj. udruge i organizacije hrvatskoga iseljeničtva, imala su značajan utjecaj na društvene aktivnosti Hrvata u novim domovinama. Tako su društva često bila i izdavači ponekih publikacija. Primjerice, jedno od prvih društava s hrvatskim članstvom bilo je Slavjansko društvo. Osnovano je 1882. godine u Argentini i izdavalo je list Iskra slavjanske slobode. Slijedilo je osnivanje brojnih drugih društava u Argentini, primjerice Hrvatske čitaonice (1905.), Hrvatske straže (1912.), Hrvatskog domobrana (1931.), Hrvatskog doma (1952.) i brojnih drugih. Važna su i vjerska središta poput onoga u Buenos Airesu (sv. Nikola Tavelić). Prvo hrvatsko društvo u Čileu bilo je Vatrogasno

društvo Dalmacija (1874.), a uslijedila su društva poput Hrvatske čitaonice (1899.), Hrvatskog sportskog kluba Sokol (1912.), Hrvatskog doma (1915.), Jugoslavenske žene (1932.), Kulturnog društva Jugoslavija (1945.) i brojnih drugih (Hrvatska društva u Čileu, 2020: 380). U Brazilu je 1903. godine osnovano društvo Viribus Unitis s većinskim hrvatskim članstvom (Hrvatska društva u Brazilu, 2020: 379). Potom je osnovan Jugo-Slavenski Sokol (1907.), a nakon Drugoga svjetskog rata osnovano je Udruženje prijatelja Jugoslavije te društvo Croatia Sacra Paulistana (1949.). Naveli smo samo primjere društava u tri zemlje s najvećim brojem hrvatskih useljenika, ali društava je bilo i u drugim državama Južne Amerike – Hrvati su u novim zemljama u koje su dolazili imali potrebu društvenog okupljanja radi uzajamne pomoći, razmjene informacija, društvenog i kulturnog djelovanja. U te djelatnosti spada i izdavaštvo.

Preliminarna analiza podataka o serijskim publikacijama Hrvata u Južnoj Americi

Cilj je ovoga dijela projekta izraditi dvije bibliografije publikacija Hrvata u Južnoj Americi – bibliografiju serijskih publikacija i bibliografiju knjiga. Danas se suočavamo s problemom nedovoljne dostupnosti tih publikacija, a ponekad i informacija o tim publikacijama – nisu sve dostupne u javnim ustanovama, pa često nismo niti svjesni da su neke od njih objavljene. U novije vrijeme postoji obaveza prema kojoj izdavači moraju određeni broj primjeraka dostaviti ustanovi u zemlji objavljivanja (najčešće nacionalnoj knjižnici). Riječ je o obveznom primjerku koji osigurava izradu nacionalnih bibliografija. Međutim, brojne su publikacije objavljivane prije donošenja propisa o obveznom primjerku, a kasnije je bilo izdavača koji nisu znali za postojanje propisa. Neke publikacije objavljene su u malom broju primjeraka, neke u vlastitim nakladama... Sve su to razlozi zbog kojih je teško identificirati brojne publikacije. Dodatni problem su istraživanja koja je potrebno raditi kako bi se otkrilo porijeklo autora – nemaju svi autori prepoznatljivo hrvatsko ime i/ili prezime, neki imaju samo hrvatsko porijeklo koje je ponekad teško utvrditi.

Prije detaljnog istraživanja serijskih publikacija, kao pripremu za projekt, napravili smo preliminarnu analizu informacija dostupnih u sekundarnim izvorima poput knjižničnih kataloga, bibliografija i publikacija koje se bave temom hrvatskih iseljenika. Ono što je jasno već iz površne analize jest da je nakladnička produkcija Hrvata u Južnoj Americi izuzetno velika.

Prvo polazište za preliminarnu analizu je katalog serijskih publikacija Hrvatski iseljenički tisak koji je izradila Nacionalna i sveučilišna knjižnica

u Zagrebu na temelju publikacija dostupnih u njezinu fondu 1993. godine. Zabilježeno je ukupno 30 publikacija iz Južne Amerike (24 iz Argentine, 5 iz Čilea i jedna iz Venezuele). S obzirom na druge dostupne podatke, jasno je da je to samo mali dio objavljenih serijskih publikacija (Hrvatski iseljenički tisak, 1993). Primjerice, u razdoblju od 1878. do 1935. izlazilo je 85 naslova novina i časopisa – u Argentini 46, u Čileu 30, u Brazilu 5, u Urugvaju 3 i u Boliviji 1 (Holjevac, 1968: 211).

Nakon analize spomenutog kataloga, pregledane su i publikacije koje obrađuju temu hrvatskoga iseljeničtva te je na temelju tih izvora, uz konzultaciju mrežnih knjižničnih kataloga, izrađen okvirni preliminarni popis serijskih publikacija koje su izlazile u Južnoj Americi (Prilog). U popis su uvršteni i naslovi do kojih smo došli neformalnim kontaktima s osobama, pa je moguće da postoje pogreške. Popis sadrži 112 naslova poredanih abecednim redom. Nisu naznačeni detalji vezani uz urednike, učestalost izlaženja, završnu godinu izlaženja, promjene naslova... već samo mjesto i početna godina izlaženja (ako su ti podaci poznati). Ovaj popis okvirno je polazište za daljnja istraživanja koja će uključivati strukturirana pretraživanja online kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, svih nacionalnih knjižnica u Južnoj Americi te istraživanja unutar hrvatske zajednice u Južnoj Americi. Budući da je u prilogu radna verzija popisa, moguće je da ima pogrešaka u naslovima, nazivima mjesta izdavanja i/ili početnim godinama izdavanja. To su podaci koji su pronađeni u literaturi, ali su podložni daljnjim istraživanjima i nadopunjavanjima.

Na temelju konačne verzije popisa izradit će se online pretraživa bibliografija u skladu sa svim međunarodnim bibliografskim pravilima, a po uzoru na prethodno izrađene bibliografije serijskih publikacija objavljenih u Australiji (Bibliografija serijskih publikacija Hrvata izvan Republike Hrvatske: Australija, 2019) i Novom Zelandu (Bibliografija serijskih publikacija Hrvata izvan Republike Hrvatske: Novi Zeland, 2019). Bibliografija će biti retrospektivna i neselektivna. To znači da će imati za cilj popisati i opisati sve serijske publikacije koje su ikada izlazile na području Južne Amerike, a koje su objavljivali Hrvati, osobe hrvatskoga porijekla i/ili hrvatski izdavači, bez obzira na sadržaj. Primarni cilj bibliografije je okupljanje cjelokupne iseljeničke nakladničke produkcije Hrvata u Južnoj Americi kako bi se sačuvala hrvatska kulturna baština. Osim toga, bibliografija će biti od koristi brojnim istraživačima iz raznih znanstvenih područja, ali i cijeloj zainteresiranoj javnosti. Bibliografija će biti otvoreno dostupna kako bi bila vidljiva i dostupna svima. Bit će izrađena prema ranije opisanom modelu. Serijske publikacije jednostavnije je najprije identificirati, a onda uvrstiti u bibliografije te opisati. Knjige, po tom pitanju, predstavljaju veći izazov. No, prije samog popisi-

vanja i opisivanja, potrebno se odlučiti za kriterije uvrštavanja u bibliografiju koji kod iseljeničkih zajednica s dugom tradicijom i vijekom trajanja nisu uvijek jednostavni. Stoga objavljivanje popisa kao onog u prilogu ovog rada predstavlja neki inicijalni korak u prikupljanju informacija, nedostaje li neki naslov odnosno je li uvrštena neka publikacija koja ne pripada hrvatskoj iseljeničkoj zajednici u Južnoj Americi.

Umjesto zaključka – daljnja istraživanja i bibliografije

Nakon što se izradi bibliografija serijskih publikacija Hrvata u Južnoj Americi, u sklopu projekta Hrvatski iseljenički tisak planira se izraditi i bibliografija knjiga. Na temelju dosadašnjih iskustava prikupljanja podataka za izradu bibliografije knjiga Hrvata u Australiji i Novom Zelandu, jasno je da je taj posao još zahtjevniji od izrade bibliografije serijskih publikacija. Razlozi su velika produkcija, male naklade i nedostupnost naslova u knjižnicama. Također, problem je identifikacije autora i/ili urednika, tj. utvrđivanje njihova porijekla. Bibliografija knjiga Hrvata u Australiji je u izradi i trenutno (u listopadu 2020.) ima oko 250 zapisa (Bibliografija knjiga Hrvata izvan Republike Hrvatske: Australija, 2020). Bibliografija knjiga Hrvata u Novom Zelandu tek je u nacrtu i do sada je pronađeno oko 110 naslova. Za sada još nije započet rad na pripremi bibliografije knjiga Hrvata u Južnoj Americi. Posao će zacijelo biti opsežan ako znamo da je samo u knjizi Čileanski pisci hrvatskog porijekla navedeno 303 autora koji su objavili 1133 knjige (Bezić Filipović, Goić Goić, 2018).

Osim Australije, Novoga Zelanda i država Južne Amerike, preostaje velik broj država u kojima su Hrvati razvili značajnu nakladničku djelatnost. Stoga su potrebna brojna i opsežna istraživanja na području Sjeverne Amerike i Europe, a manji broj publikacija objavljuvan je i na području Afrike i Azije.

Konačni cilj projekta Hrvatski iseljenički tisak je izraditi bibliografiju svih publikacija Hrvata izvan Hrvatske.

Popis literature i izvora

Antić, Lj. (1988). Osnovne značajke hrvatskog iseljeničtva u španjolskoj Južnoj Americi do Prvog svjetskog rata. *Migracijske i etničke teme*, 4 (4), 413-437 <https://hrcak.srce.hr/128408>

Bezić Filipović, B. & Goić, C. (2018). *Čileanski pisci hrvatskog porijekla: bibliografska građa*. Naklada Bošković.

Bibliografija knjiga Hrvata izvan Republike Hrvatske: Australija (2020). Hrvatski iseljenički tisak. <https://hit.koha.rot13.org/cgi-bin/koha/opac-shelves>.

pl?op=view&shelfnumber=4&sortfield=title

Bibliografija serijskih publikacija Hrvata izvan Republike Hrvatske: Australija (2019). Hrvatski iseljenički tisak. <https://hit.koha.rot13.org/cgi-bin/koha/opac-shelves.pl?op=view&shelfnumber=1&sortfield=title>

Bibliografija serijskih publikacija Hrvata izvan Republike Hrvatske: Novi Zeland (2019). Hrvatski iseljenički tisak. <https://hit.koha.rot13.org/cgi-bin/koha/opac-shelves.pl?op=view&shelfnumber=2&sortfield=title>

Hebrang Grgić, I., & Barbarić, A. (2019). Metodologija prikupljanja podataka i izrade retrospektivne bibliografije iseljeničkog tiska. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 62(1), 29–48. <https://doi.org/10.30754/vbh.62.1.744>

Holjevac, V. (1968). *Hrvati izvan domovine*. Matica hrvatska.

Hrvatska društva u Brazilu. (2020). U V. Šakić, & L. Dobrovšak (Ur.). *Leksikon hrvatskog iseljeničtva i manjina* (str. 379-380). Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Hrvatska matica iseljenika.

Hrvatska društva u Čileu. (2020). U V. Šakić, & L. Dobrovšak (Ur.). *Leksikon hrvatskog iseljeničtva i manjina* (str. 380-382). Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Hrvatska matica iseljenika.

Hanž, B. (gl. ur.). (1993). *Hrvatski iseljenički tisak: katalog serijskih publikacija*. Nacionalna i sveučilišna biblioteka.

Hrvatski iseljenički tisak. (2020). Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <https://hit.ffzg.unizg.hr>

ISBD: međunarodni standardni bibliografski opis (2014). Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.

Krtalić, M., & Hebrang Grgić, I. (2019). Cultural societies and information needs: Croats in New Zealand. *Global Knowledge, Memory and Communication*, 68(8/9), 652-673. <https://doi.org/10.1108/gkmc-02-2019-0017>

(Migracija, 2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40619>

Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. (2020). *Hrvatsko iseljeničtvo*. <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/86>

Verona, E. (1983-1986). *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. (Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986. Dio 2: Kataložni opis. 1983). Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

Prilog: Radni popis hrvatskih serijskih publikacija u Južnoj Americi (abecednim redom)

	Naslov	Grad	Godina
1.	30 dana	Buenos Aires	
2.	Almanak Jugoslavenskog potpornog udruženja	Sao Paulo	1932
3.	Aparato respiratorio y tuberculosis	Santiago de Chile	1935
4.	Argentinske novine	Buenos Aires	1934
5.	Ave	Buenos Aires	1947
6.	Ave Maria	Buenos Aires	1933
7.	Borba	Santiago de Chile	Drugi svjetski rat
8.	Bratska sloga	Antofagasta	1922
9.	Boletin informativo del Instituto Chileno-Yugoslavo de Cultura de Antofagasta	Antofagasta	1990
10.	Brazilske novine	Sao Paulo	1930
11.	Centro Croata-Venezolano: boletin	Caracas	1974
12.	Conexao Brasil-Croatia	Sao Paulo	
13.	Croacia	Buenos Aires	1930
14.	Croacia eterna	Buenos Aires	1998
15.	Croacia Vida Nova	Sao Paulo	1996
16.	Croacia y los Croatas	Buenos Aires	1956
17.	Čuvajmo Jugoslaviju	Antofagasta	1935
18.	Dom	Punta Arenas	1911
19.	Domovina	Punta Arenas	1908
20.	Društvene vijesti	Buenos Aires	1964
21.	El Yugoslavo en Chile	Punta Arenas	1890
22.	En el desierto	Punta Delgada	1911
23.	Glas Jugoslavije	Punta Arenas	1962
24.	Glas Sv. Antuna		1947
25.	Gospa Sinjska	Buenos Aires	1948
26.	Hoy	Santiago de Chile	2011
27.	Hrvatska: vjestnik Hrvatskog oslobodilačkog pokreta	Buenos Aires	1947
28.	Hrvatska domobranska mladež	Buenos Aires	1954
29.	Hrvatska gruda	Buenos Aires	1958
30.	Hrvatska misao	Montevideo	1928
31.	Hrvatska misao	Buenos Aires	1953
32.	Hrvatska mladež	Buenos Aires	1959
33.	Hrvatska revija	Buenos Aires	1951

34.	Hrvatska sloga	Buenos Aires	1928
35.	Hrvatska smotra	Buenos Aires	1951
36.	Hrvatska straža	Buenos Aires	1972
37.	Hrvatski dom	Buenos Aires	1965
38.	Hrvatski domobran	Buenos Aires	1930
39.	Hrvatski list	Sao Paulo	
40.	Hrvatski narod	Buenos Aires	1966
41.	Hrvatski rodoljub	Buenos Aires	1985
42.	Hrvatsko glasilo	Buenos Aires	1947
43.	Iskra slavjanske slobode	Buenos Aires	1878
44.	Iz pustoši	Punta Arenas	1911
45.	Izbor	Buenos Aires	1953
46.	Jadran	Buenos Aires	1915
47.	Jeka: hrvatski iseljenički kalendar	Santa Teresa	1910
48.	Journal da Societa de Dalmacia	Sao Paulo	
49.	Jug	Punta Arenas	1921
50.	Jugoslaven u Brazilu	Sao Paulo	1928
51.	Jugoslaven u Braziliji	Sao Paulo	1928
52.	Jugoslaven u Čileu	Punta Arenas	1931
53.	Jugoslavenska domovina	Punta Arenas	1916
54.	Jugoslavenska država	Valparaiso	1918
55.	Jugoslavenska smotra	Punta Arenas	1923
56.	Jugoslavenska tribina	Punta Arenas	1920
57.	Jugoslavenske Novosti	Punta Arenas	1962
58.	Jugoslavenski glasnik	Santiago de Chile	1935
59.	Jugoslavenski vjesnik	Montevideo	
60.	Jugoslavensko novo doba	Punta Arenas	1936
61.	Jugoslavensko oslobođenje	Antofagasta	1918
62.	Jugoslavenska smotra	Punta Arenas	1923
63.	Jugoslavija	Antofagasta	1915
64.	Jugoslavija	Orur	1918
65.	Jurišnik	Buenos Aires	1951
66.	Lipa	Buenos Aires	
67.	Luz y verdad	Antofagasta	1914
68.	Male novine	Punta Arenas	1905
69.	Materinska riječ	Santa Teresa	1908
70.	Napridak	Buenos Aires	1955
71.	Naš glas	Montevideo	1932
72.	Naša obnova	Caracas	1972
73.	Naša riječ	Antofagasta	1932
74.	Naša stvarnost		

75.	Nezavisna hrvatska država	Buenos Aires	1934
76.	Noti Croacia de Venezuela	Caracas	1999
77.	Novi list	Montevideo	1931
78.	Novi list	Punta Arenas	1927
79.	Novo doba	Punta Arenas	1910
80.	Nueva Epoca Jugoslava	Punta Arenas	
81.	Nuevo Tamo daleko	Santiago de Chile	1991
82.	Obnova	Buenos Aires	1940
83.	Pokret	Antofagasta	1914
84.	Republika Hrvatska	Buenos Aires	1951
85.	Saiug Journal	Sao Paulo	
86.	Savez hrvatske ujedinjene mladeži svijeta	Buenos Aires	1964
87.	Slavenska misao	Rosario de Santa Fe	
88.	Slavenska misao	Buenos Aires	1913
89.	Slavjanski glas		1891
90.	Sloboda	Antofagasta	1901
91.	Sloboda	Buenos Aires	
92.	Slobodna Hrvatska	Buenos Aires	1931
93.	Slobodna Hrvatska	Buenos Aires	1964
94.	Slobodna riječ	Buenos Aires	1955
95.	Studia Croatica	Buenos Aires	1960
96.	Svitlenik	Buenos Aires	1968
97.	Tamo daleko	Santiago de Chile	1987
98.	Tjedne novine Informativnog centra hrvatske mladeži	Buenos Aires	1988
99.	Tjednik	Buenos Aires	1990
100.	Union	Montevideo	1928
101.	Useljavanje u Magellanes	Punta Arenas	1986
102.	Ustaša	Buenos Aires	1960
103.	Viestnik o radu članstva i pročelnictva Hrvatske domobranske mladeži	Buenos Aires	1962
104.	Vijesti Hrvatske pučke knjižnice	Buenos Aires	1955
105.	Vjesnik Hrvatske seljačke stranke	Buenos Aires	1969
106.	Vjesnik hrvatskoga demokratskog odbora	Buenos Aires	1959
107.	Vjesnik ujedinjene mladeži	Buenos Aires	1972
108.	Vjesnik za Hrvate u Venezueli	Caracas	1952
109.	Zadrugar	Villa Martelli	1960
110.	Zajednica	Rosario	1911
111.	Žetva	Buenos Aires	1985
112.	Život	Buenos Aires	1941